

DEMOKRATSKI IDEALI I STVARNOST

H. Dž.
Makinder

Sadržaj

Uvod	5
I Opšti pregled	6
II Društvena inercija	10
III Gledište pomoraca	34
IV Gledište kontinentalaca	79
V Nadmetanje imperija	118
VI Nacionalna sloboda	153
VII Ljudska sloboda	187
VIII Post skriptum	207
Dodaci	211
A Beleška o incidentu u Ke d'Orseju 25. januara 1919. godine	211
B Analiza – Teme koje su obrađene u knjizi, sa upućivanjem na poglavlje	213
C Spisak karata i dijagrama	217

Uvod

Ova knjiga, kakva god bila njena vrednost, nije samo rezultat grozničavih razmišljanja tokom Velikog rata; ideje na kojima je zasnovana bile su u glavnim crtama objavljene pre više od desetak godina. U svom radu „*Geografska osovina istorije*“, pročitanim pred Kraljevskim geografskim društvom, 1904. godine dao sam osnovne pojmove o Svetskom ostrvu i Srcu kontinenta; a 1905. godine napisao sam za *Nacionalnu Reviju* članak na temu „Ljudski resursi kao merilo snage nacije i imperije“; verujem da je u njemu prvi put upotrebljen pojam „ljudski resursi“. On podrazumeva ne samo ideju sile u vojnom smislu nego i proizvodnu moć, pre nego puko bogatstvo, kao ključni momenat u ekonomskom rasuđivanju. Moja odluka da pišem o ovim temama nešto opširnije je posledica toga što osećam da me Veliki rat nije pokolebao, već samo učvrstio u mojim ranijim gledištima.

H. Dž. M.

1. februar 1919. godine

Opšti pregled

Naše sećanje je još uvek puno živih prizora iz rata koji je obuhvatio sve oko sebe; kao da sada postoji nekakav paravan između nas i stvari koje su se odigrale pre njega, čak i tokom naših života. Ali, najzad je nastupilo vreme da proširimo svoj vidik, pa u našem dugotrajnom, Velikom ratu moramo da vidimo događaj jedinstvenih razmera, nekakav katarakt preko koga se prelama tok istorije. Poslednje četiri godine su bile razdoblje od presudnog značaja, jer su predstavljale ishodište celog jednog veka i uvod u vek koji sledi. Napetost među nacijama se postojano nagomilavala i, kako bi diplomate rekle, završila se *detantom*. Sadašnji trenutak nas mami da poverujemo kako sledi razdoblje neprekidnog mira, jer ljudi iscrpljeni ratom izgledaju rešeni da ne dopuste da do njega ponovo dođe. Ali, napetost među narodima će ponovo početi da se nagomilava, iako će u početku to ići sporije; posle Vaterloa, cela generacija je proživela u miru. Ko je od diplomata okupljenih oko kongresnog stola u Beču 1814. godine mogao da predvidi da će Pruska postati opasnost po ceo svet? Da li smo u stanju da tako precizno procenimo put kojim će dalje teći istorija da nikada više ne naletimo na još jedan katarakt? Zadatak koji stoji pred nama nije ništa manji od toga ukoliko želimo da naredne generacije o našoj mu-

drosti misle bolje nego što mi sada mislimo o onoj koju su imale diplomate sa Bečkog kongresa.

Veliki ratovi koje je istorija već videla – imali smo po jedan rat svetskih razmera tokom svakog od protekla četiri veka – bili su direktni ili indirektni ishod neravnomernog razvoja pojedinih država, a takav razvoj nije isključiva posledica većih talenata i energije kojom jedni narodi raspolažu u odnosu na druge; u velikoj meri on proističe iz neravnomernog razmeštaja plodnog tla i pristupa strateški važnim pravcima na površini naše planete. Drugim rečima, u prirodi ne postoji nešto što bismo nazvali podjednakim mogućnostima razvoja za sve narode. Ukoliko nisam potpuno pogrešno shvatio geografske činjenice, otišao bih i dalje i rekao da su kopno i mora, kao i plodnost zemljišta i prirodni putevi komunikacije u prirodi grupisani na takav način da predisponiraju stvaranje imperija, a na kraju krajeva i jedne jedine, globalne imperije. Ukoliko imamo nameru da ostvarimo svoj ideal, oličen u Društvu naroda, koje ima za cilj da spreči izbijanje ratova u budućnosti, moramo da prihvatimo ove geografske realnosti i preduzmemo korake da obuzdamo njihov uticaj. Tokom proteklog veka,¹ pod uticajem darvinističke teorije, zavlдалo je mišljenje da će samo oni oblici organizacije koji su se najbolje prilagodili svom prirodnom okruženju biti u stanju da prežive. Danas shvatamo, prošavši kroz naše vatreno iskušenje, da se istinska pobeda ljudskog roda sastoji u tome da se izdignemo iznad takvog pukog fatalizma.

Civilizacija je zasnovana na takvoj društvenoj organizaciji u kojoj možemo da se uzajamno pomažemo, i što je civilizacija na višem nivou, to je detaljnija specijalizacija ljudskog rada i složenija organizacija društva. Posledica toga je da jedno razvijeno i napredno društvo ima snažnu inerciju; ukoliko potpuno ne uništite

1 Pošto je knjiga pisana u 1919. godine, sve autorove vremenske odrednice su iz perspektive vremena u kojem je pisao, pa tako, kada kaže *prošli vek*, misli na XIX vek, kada govori o *ovom veku*, misli na XX vek. (Prim. izdavača)

takvo društvo, nećete moći da zaustavite ili skrenete njegov dalji razvoj. Na taj način je i bilo moguće da pojedini nepristrasni posmatrači unapred predskažu predstojeći sukob društava koja se kreću sustičućim pravcima razvoja. Istoričari imaju običaj da kao uvod u povest o nekom ratu prvo ispričaju o zaslepljenosti ljudi koji su odbijali da vide ono što im je pred očima, ali svejedno ostaje činjenica da, poput svakog drugog poduhvata koji se razvija, društvo uređeno u vidu države može da se oblikuje na takav način da ostvari nameravane ciljeve dok je još u svojoj mladosti; no, kada ostavi mnogo godina iza sebe, njegov karakter više ne podleže promeni i ono gubi sposobnost za ma kakvu veću promenu u načinu svog opstajanja.

Danas se svi narodi sveta nalaze na novom početku; postavlja se pitanje da li je ljudska sposobnost predviđanja u stanju da odredi njihove pravce razvoja na takav način da, i pored iskušenja uslovljenih geografijom, oni ne dođu u neizbežan sukob u vreme naših unuka?

U želji da odbacimo ideje koje su se tokom istorije manifestovale u vidu politike *ravnoteže sila*, možda i ne primećujemo opasnost da dopustimo da se naša razmišljanja u vezi sa Društvom naroda svedu na puke pravne koncepte? Naš ideal je da odnosi među narodima, bez obzira da li su veliki ili mali, budu utemeljeni na pravdi upravo kao što je naš ideal i da bi odnosi među ljudima morali da budu utemeljeni na pravdi, bez obzira na njihov društveni položaj. Da bi se princip pravednosti mogao održati u odnosima među pojedinim ljudima pribegava se sili kojom raspolaže država, tako da sada shvatamo, videvši da međunarodno pravo nije bilo u stanju da izbegne Veliki rat, da mora postojati neka sila ili, kao što bi pravnici rekli, neka vrsta sankcije koja bi održavala princip pravednosti i u odnosima među pojedinim narodima. Ali, sila koja je neophodna da uspostavi vladavinu zakona među građanima države lako prelazi u tiraniju. Da li smo onda u stanju da uspostavimo silu na globalnom planu, koja bi bila dovoljna da

održi vladavinu zakona u odnosima između velikih i malih država, a da ne preraste u globalnu tiraniju? Postoje dva puta koji vode takvoj tiraniji; jedan bi bio pokoravanje svih drugih država od strane jedne, dok bi se drugi sastojao u izopačenju same nadnacionalne sile, koja može da bude uspostavljena sa zadatkom da prisiljava sve države da se pokoravaju novom međunarodnom poretku. U našem velikom planiranju rekonstruisanja zajednice celog čovečanstva moramo da shvatimo da upravo veština pljačkaša i mogućnosti koje mu se pružaju predstavljaju činjenice od presudnog značaja za zakon koji treba da spreči pljačku. Drugim rečima, moramo da predočimo sebi ogromni problem koji je pred nama, kao što to čini poslovni čovek suočen sa stvarnim mogućnostima razvoja, a ne kao puki pravnici koji se zadovoljavaju time da odrede prava i zakonske mere.

Moj napor, na stranicama koje slede, biće usmeren na određivanje relativnog značaja pojedinih ključnih odlika našeg geografskog prostora, onako kako ih je verifikovalo dosadašnje istorijsko iskustvo, uključujući i protekle četiri godine rata, i na razmatranje kako bismo na najbolji mogući način mogli da prilagodimo naše ideale slobode trajnim realnostima planete na kojoj živimo. Pre toga, prvo moramo da prepoznamo izvesne sklonosti kojima je podložna ljudska priroda, i to na način na koji se manifestuju u svim oblicima političkih organizacija.

II

Društvena inercija

„Onome koji ima, tome će se dati.” (Matej, 25:29)

Godine 1789. samosvesni narod Francuske je, u svom intelektualnom centru Parizu, imao raskošnu viziju koju je izrazio rečima – *sloboda, jednakost, bratstvo*. Ali, francuski idealizam je ubrzo izgubio dodir sa stvarnošću i predao se zagrljaju sudbine, koja se prikazala u ličnosti Napoleona. Napoleon je vojničkom efikasnošću obnovio poredak, ali je francusku moć organizovao na temeljima čije je suštinsko načelo bilo ukidanje slobode. Povest Francuske revolucije i imperije u koju se izrodila izvršila je presudan uticaj na svu potonju političku misao; ona je, poput tragedije u stilu antičkih Grka, nalikovala nesreći koja je bila predodređena samim karakterom revolucionarnog idealizma.

I tako, kada su 1848. godine vizije ponovo pokrenule narodne mase u kontinentalnoj Evropi, njihov idealizam se pokazao suštinski složenijim. Princip *nacionalnosti* je dodat pojmu *slobode*, u nadi da će sloboda moći da se osigura od potčinjavanja neograničenom uplitanju organizatora sa društvenog vrha razvojem nesputanog nacionalnog duha. Na nesreću, u toj revolucionarnoj godini idealizam je ponovo doživeo brodolom, i uskoro ga je sudbina potpuno zbrisala, ovoga puta oličena u Bizmarku. Svojom pruskom efikasnošću, Bizmark je izopačio tek iznikli nemački

nacionalni ideal, kao što je i Napoleon svojevremeno izopačio još jednostavnije francuske ideale *slobode* i *jednakosti*. Tragedija nacionalnog idealizma, čijim smo poslednjim trzajima upravo prisustvovali,¹ nije bila sudbinski predodređena haosom koji je imanentan *slobodi*, već materijalizmom organizatora društva, koji prepoznajemo pod njegovim nemačkim nazivom *Kultur*. Francuska tragedija je jednostavno bila tragedija sloma jednog idealizma; međutim, nemačka tragedija je u suštini predstavljala tragediju zamene prave stvarnosti veštačkom.

Godine 1917. demokratski narodi sveta su pomislili da su najzad ugledali svetlo konačne slobode kada je Rusko carstvo palo² i kada je američka republika³ ušla u rat. Za sada izgleda da i ruska revolucija⁴ ide stopama prethodnih prevrata, ali mi se još uvek uzdamo u ideju o globalnoj demokratiji. Idealu *slobode* iz XVIII veka i idealu *nacije* iz XIX veka, sada dodajemo i naš ideal XX veka, Društvo naroda.⁵ Ukoliko usledi i treća tragedija, ona će sigurno biti ogromnih razmera, jer su demokratski ideali danas

-
- 1 Autor misli na tek završen „Veliki“ (tj. Prvi svetski) rat, čiji glavni uzrok vidi u međusobno suprotstavljenim nacionalizmima evropskih sila. (Prim. prev.)
 - 2 Rusko carstvo je u zapadnim intelektualnim krugovima bilo (i još uvek je) sinonim za totalitarnu, despotsku državu bez ikakvih „demokratskih sloboda“. (Prim. prev.)
 - 3 Misli se na Sjedinjene Američke Države. (Prim. prev.)
 - 4 Misli se na revolucionarna previranja tokom čitave 1917. godine, pri čemu autor ne pravi razliku između Februarske i Oktobarske revolucije iste godine. (Prim. prev.)
 - 5 Društvo ili Liga naroda je osnovano od strane pobedničkih zapadnih sila posle Prvog svetskog rata na mirovnoj konferenciji u Versaju (1919). Iako je bio njegov najveći zagovornik, američki predsednik Vilson nije uspeo da učlani SAD u Društvo. Iskompromitovano nesposobnošću da spreči nove ratne sukobe, Društvo je obustavilo sve svoje aktivnosti tokom Drugog svetskog rata, da bi 1946. godine bilo zamenjeno Ujedinjenim nacijama. (Prim. prev.)

Biblioteka
DAMIN GAMBIT

Previše nas je, u ovoj našoj civilizaciji gradova i predgrađa, tako da je važna, stara reč „sused“ gotovo izašla iz upotrebe. Današnji svet ustvari glasno zahteva upravo tu prisnost susedstva, i protivi se neprestanom lutanju naokolo – samo zbog savremenih mogućnosti komunikacije. Uzmimo ponovo sopstvenu sudbinu u svoje ruke, da ne bismo jednostavno robovali geografskim uslovima i bili eksploatisani od nezasiťih „organizatora“. Susedska prisnost, odnosno bratski osećaj prema onima koji žive oko nas, jedina je sigurna osnova za sreću društvene zajednice. Njene posledice se protežu naviše, od grada kroz provinciju do cele države, i na kraju do globalnog Društva naroda. Ona može da ukloni četvrti u kojima čami siroćinja, kao i monotoniju koja mući bogate, i da učini kraj ratovima među društvenim klasama, kao i ratovima među državama i narodima.

METAPHYSICA

ISBN 978-86-7884-110-1

9 788678 841101

Kosov, Kuvaj, Libanon